

GATE

archaeology

Programma van Maatregelen

Bureauonderzoek
2020B254

Torhout
Zuidstraat

Pieter Laloo

Sander Van De Velde

Ghent Archaeological Team bv
Dorpsstraat 73
8450 Bredene

Project:
2020B254 Torhout Zuidstraat

Uitvoerder:
GHENT ARCHAEOLOGICAL TEAM bv [GATE]
Sander Van De Velde, Pieter Laloo

© 2020 - GHENT ARCHAEOLOGICAL TEAM bv
Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of
aangepast worden, opgeslagen in een
geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar
gemaakt worden onder enige vorm of wijze ook,
elektronisch, mechanisch, door fotokopie, zonder
toestemming van Ghent Archaeological Team bv.

Inhoudstafel

Inhoudstafel	i
Inleiding	1
PROGRAMMA VAN MAATREGELEN	1
1. Gemotiveerd advies voorwaardelijke maatregelen	1
1.1 Volledigheid gevoerde onderzoek.....	1
1.2 Aan- of afwezigheid archeologische site	1
1.3 Impact- en maatregelbepaling.....	2
2. Programma van maatregelen	3
2.1 Programma van maatregelen voor uitgesteld vooronderzoek mét ingreep in de bodem.....	3
2.2 Concretisering maatregelen.....	4
2.3 Deponering	7
2.4 Afwijkingen ten aanzien van de CGP 4.0	7
2.5 Synthese	8
Bibliografie.....	ii
Bijlage	ii

Inleiding

Teneinde een voormalig winkelmagazijn te renoveren en herbestemmen, plant de initiatiefnemer een herinrichtingswerken aan een pand langs de Zuidstraat in de stad Torhout, prov. West-Vlaanderen. De als plangebied gemarkeerde oppervlakte overschrijdt drempelwaarden opgenomen in het Onroerenderfgoeddecreet betreffende [historische] stadscontexten [opp. > 687,6 m²]. Het projectgebied bevindt zich in een vastgestelde archeologische zone [historisch stadscentrum Torhout OE-id. 11925] en niet in een gebied waar geen archeologie meer te verwachten valt. Hierdoor moet een archeologienota worden opgesteld. GATE werd aangesteld om deze archeologienota door middel van een bureaustudie op te maken met advies naar eventueel uitgesteld vooronderzoek, werfbegeleiding of vrijgave.

PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

1. Gemotiveerd advies voorwaardelijke maatregelen

Het Programma van Maatregelen [PvM] is het finale *resumé* van een gefaseerd onderzoekprocedé. Hieruit moet blijken dat elke gemaakte stap, beslissing of advies de kwaliteit en volledigheid van de resultaten garandeert, zónder onnodige stappen genomen te hebben en toch mét optimale toekomstmogelijkheden van verzamelde data.

1.1 Volledigheid gevoerde onderzoek

De voorgelegde archeologienota betreft de neerslag van een archeologisch vooronderzoek uitsluitend op basis van bureauonderzoek. Elk ander vooronderzoek op het terrein met of zonder ingreep in de bodem was vooralsnog niet mogelijk/wenselijk. De archeologienota op basis van bureauonderzoek wordt beschouwd als volledig. De bestaande archeologische en historische bronnen leveren voldoende informatie om aan te tonen dat het potentieel tot kennisvermeerdering hoog moet worden ingeschat. Bijkomend vooronderzoek met ingreep op de bodem is noodzakelijk om dit potentieel terdege in te schatten. Daarenboven laten verzamelde data *strictu sensu* niet toe om de afwezigheid van een archeologische site uit te sluiten.

1.2 Aan- of afwezigheid archeologische site

Resultaten uit het reeds gevoerde onderzoek zijn vooralsnog ontdaan van indicaties voor de afwezigheid van een archeologische site binnen het projectgebied. De assessment gebaseerd op een combinatie van landschappelijke, archeologische en historisch-cartografische data maakt de trefkans van een archeologische site reëel, op voorwaarde dat een niveau in de huidige bodem kan worden vastgesteld waarop archeologische aanwijzingen herken- en registreerbaar zijn.

- Het leeuwendeel van het plangebied is bebouwd met een aanzienlijk winkelmagazijn; en dit ten minste vanaf 1971. In recenter tijden hebben géén ingrepen meer plaatsgehad op het perceel. De kans is reëel dat onder de betonplaatfundering van het magazijn een archeologisch niveau in de bodem bewaard is: *i.e.* een niveau in de bodem waarop lateraal de vullingspakketten van archeologische grondsporen detecteer- en registreerbaar zijn.
- Recent onderzoek in op een steenworp afstand binnen de stadskern toont aan dat grondsporen gelieerd aan menselijk handelen detecteer- en registreerbaar zijn binnen de stedelijke context van Torhout, en dit op geringe diepte.
- Het plangebied overlapt met de projectie van de middeleeuwse Grote Markt. We weten dat hierop in de 16de eeuw nog verscheidene structuren aanwezig waren, *i.e.* een lakenhalle, belfort en munterij.
- Het plangebied overlapt op historisch kaartmateriaal met een bewoonde kavel ten minste vanaf de 18de eeuw.

1.3 Impact- en maatregelbepaling

Figuur 1: Vereenvoudigde weergave relevante, geplande ingrepen op basis van het georeferenciert, aangeleverd ontwerpplan, geprojecteerd op orthofotoweergave van het plangebied anno 2019 [© geopunt]

Het projectgebied is kadastraal 689.30 m² groot en bestaat daarmee één tweeledig perceel tot op heden bebouwd met appartementsgebouw en winkelmagazijn [Fig. 6]. Geplande ingrepen concentreren zich volledig op de magazijnachterbouw [623 m²].

De percelen omvatten een publiek toegankelijke doorgang [erfdienstbaarheid] tussen de Zuidstraat en het parkeerterrein van een supermarkt [benoemt als *Site Pollet*]. De passage blijft ongewijzigd behouden.

Het voormalige magazijn zal aansluiting vinden bij een aangrenzend perceel langs de Zuidstraat [nr. 28]. De daar aanwezige orthodontiepraktijk wordt middels de hier aan studie onderworpen magazijnoppervlakte uitgebreid met een nieuwe keuken, praktijk- en archiefruimte geflankeerd door twee patio's [164 m²]. Om de twee patio's groen en met natuurlijk licht in te richten, wordt op de aangeduide plaatsen het dak weggehaald. Om percolatie van [regen]water toe te laten verwijderen de geplande werken hier tevens de aanwezige betonplaatfundering.

In de noordelijke van de twee patio's voorziet het ontwerpplan een zwembad [36.75 m²] met bijhorende technische en sanitaire ruimte. Het zwembad grijpt 2 m diep in tegenover het straatniveau.

Voorafgaand aan de inrichting van de andere opgesomde ruimten zijn aanpassingen vereist aan de fundering [Fig. 6]. De nieuwe sokkel markeert de contouren van een betonplaat [122 m²] [Fig. 7]. De sokkel (<1m breed) grijpt 1 m diep in, gemeten vanaf het straatniveau [m TAW]. In het geval van de vlakdekkende betonplaat is de ingreepdiepte 0.5 m. We gaan ervan uit dat nieuwe funderingsdelen uitsluitend reeds

voordien geroerde bodem aantasten. De winkelruimte is thans immers ook gefundeerd op sokkel en betonplaat.

Naar impactbepaling toe lijken vooral beide patio-gedeeltes de meeste ingrepen te ondergaan (graven zwembad én uitgraven bestaande verharding). In de andere zones binnen het projectgebied zullen geen ingrepen in de bodem plaats vinden of zullen de ingrepen van dezelfde aard zijn als de ingrepen die er destijds zijn geweest voor de aanleg van de bestaande toestand. Het advies voor uitgesteld vooronderzoek concentreert zich dan ook in beide patio-gedeelten (164m²).

Hiertoe worden **twee proefputten** geadviseerd. De eerste proefput meet 4 bij 4m en wordt voorzien ter hoogte van het toekomstige zwembad. De tweede proefput meet 2 bij 2m en wordt voorzien in het eerste patio-gedeelte (dichtst tegen de Zuidstraat aan). De grote proefput laat toe om indien noodzakelijk getrapt te zakken om eventueel aanwezige complexe verticale stratigrafie te registreren. Ter hoogte van de kleinere proefput is dit niet noodzakelijk omdat de impact van de geplande werken hier minder dan 1m bedraagt. Beide proefputten zullen toelaten om de nodige observaties te doen omtrent :

- Graad van verstoring van de ondergrond door de constructie van de huidige, deels af te breken, constructie
- Archeologisch potentieel binnen de eerste meter onder het huidige maaiveld
- Archeologisch potentieel tot 2m ter hoogte van het toekomstige zwembad

Deze observaties zullen toelaten om gefundeerde uitspraken te doen over de noodzakelijkheid tot verder archeologisch vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving noodzakelijk binnen (een deel van) het projectgebied.

2. Programma van maatregelen

2.1 Programma van maatregelen voor uitgesteld vooronderzoek mét ingreep in de bodem

2.1.1 Vraagstelling

Het bureauonderzoek leverde *strictu sensu* onvoldoende informatie aan om met uitsluitend uitspraken te kunnen maken omtrent:

- De aan- of afwezigheid van archeologisch erfgoed in de bodem jonger dan de steentijd
- De aard en datering van dit erfgoed
- De bewaringstoestand van dit erfgoed

Uit de bureaustudie blijkt potentieel tot kennisvermeerdering binnen het hele projectgebied. Geplande bodemingrepen zijn verspreid over het hele plangebied, hebben variabele diepten en roeren niet overal natuurlijke bodem [§1.3]. Advies beperkt zich hierdoor in het verder verloop van dit hoofdstuk tot de oppervlakte voorzien voor beide patio's [Fig. 1-2].

Om het potentieel zo efficiënt mogelijk te vatten, adviseren we een uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem, i.e. een proefputtenonderzoek, met advies naar eventueel een volgende onderzoeksfase mét ingreep in de bodem [opgraving], of vrijgave.

Volgende onderzoeksvragen dringen zich op:

- Is de staat van de ondergrond gunstig voor het detecteren van Archeologische grondsporen?
- Is er sprake van een complexe [bodembkundige] stratigrafie?
- *Bezit de bodemopbouw potentieel tot het treffen van steentijdvindplaatsen?*
- Zijn sporen of structuren aanwezig?
- Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?
- Op welke diepte(s) bevinden deze sporen zich? Uit welke antropogene en/of natuurlijke pakketten is de bodem in het projectgebied opgebouwd? In welke mate heeft dit een invloed op het potentieel tot nuttige archeologische kennisvermeerdering?
- Hoe zijn de sporen of structuren verspreid over het projectgebied?
- Wat is de bewaringstoestand van de sporen?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?
- Kan op basis van het sporenbestand binnen het projectgebied een uitspraak worden gedaan over de aard en omvang van occupatie?
- Komt het projectgebied in aanmerking voor een eventuele archeologische opgraving voorafgaand aan de werken? Wat is de verwachte spoordensiteit?
- Kunnen er zones afgebakend worden waar een opgraving al dan niet wenselijk is?
- Welke onderzoeksvragen en aandachtspunten kunnen geformuleerd worden na uitvoering van een prospectie met ingreep in de bodem in functie van een eventueel opgraving?

2.2 Concretisering maatregelen

2.2.1 Onderzoeksstrategie, -methode en -technieken

Om gemaakte vraagstelling met maximale efficiëntie te beantwoorden, opteren we voor een **proefputtenonderzoek**. Het is, in het licht van de ligging en de omvang van de advieszone, kostefficiënt de bodemgesteldheid te evalueren op hetzelfde moment als de aanleg van de werkput [d.m.v. de registratie van alle putwandprofielen]. Als de bodemcondities afdoende zijn voor de registratie van archeologica, dan worden laatstgenoemde onmiddellijk mee geregistreerd. De vraag naar geschikte bodem- en bewaringscondities wordt in dit geval ten dele overtoollig;

- *Is de staat van de ondergrond gunstig voor het detecteren van archeologische grondsporen?*
- *Is er sprake van een complexe [bodembkundige] stratigrafie?*

Indien géén archeologische context wordt aangesneden in de werkput, geven de resultaten uit de bodemevaluatie aanleiding tot één van twee opties voor de volgende stap in het onderzoeksproces:

1. Indien sprake van zware en diepe verstoring van de bodem over de hele advieszone, draagt verder onderzoek nergens toe bij. In dit scenario gaan we over tot **vrijgave** m.b.t. elke vorm van archeologisch onderzoek.
2. Is een intact bodemniveau aanwezig? Dan worden hierin aanwezige archeologische aanwijzingen onmiddellijk geregistreerd en de evaluatie gemaakt of uitbreiding van de werkput is aangewezen. Alternatief wordt geopteerd voor bewaring *in situ*, gezien de beperkte geplande verstoring van de bodem buiten de grenzen van de initieel

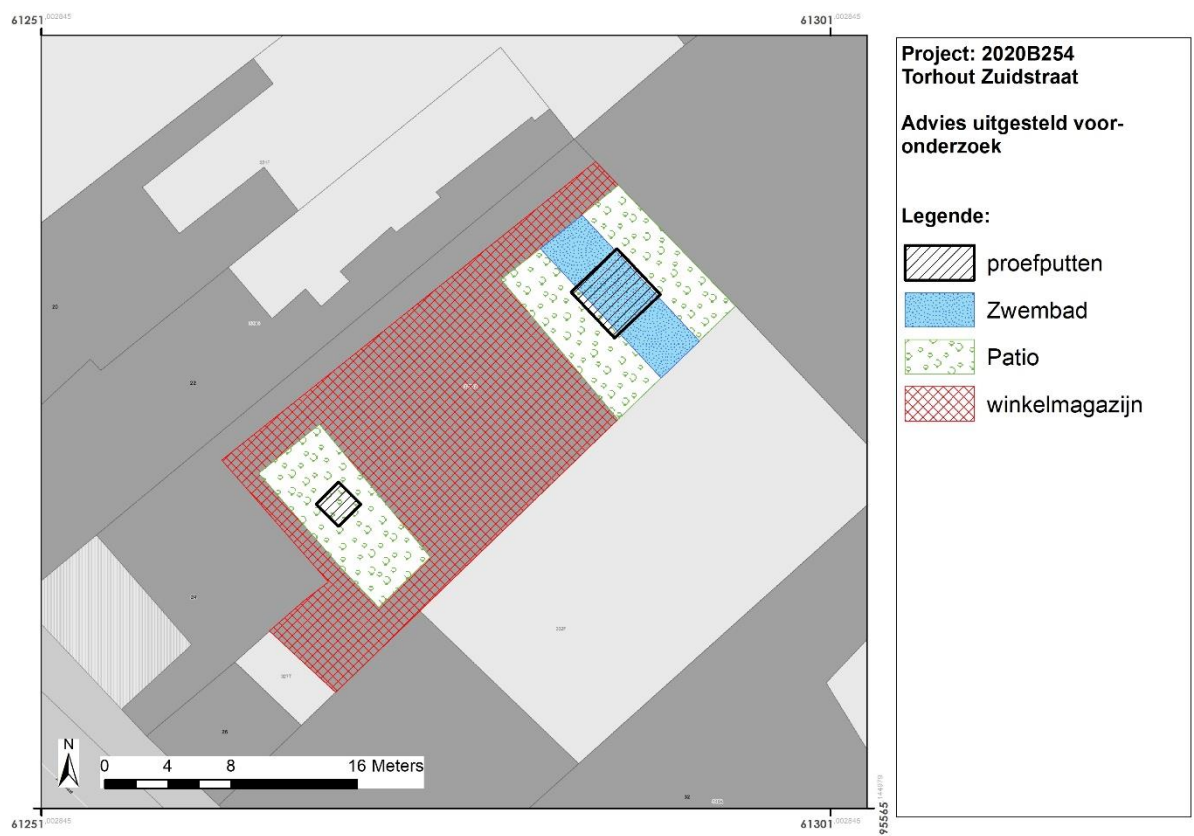
uitgezette werkput. Deze onderzoeksfase beantwoordt overige vragen gesteld in §2.1.1.

Antwoorden op gestelde onderzoeksvragen bij het proefputtenonderzoek stellen uitiem of vervolgonderzoek met ingreep in de bodem [opgraving] noodzakelijk blijkt of niet [vrijgave].

2.2.2 Technische bepalingen

Voor deze fase dient een team van archeologen ingezet te worden waarvan de veldwerkleider aantoonbare ervaring heeft met het leiden van proefputtenonderzoeken en/of opgravingen in stadscontexten [min. 5 door OE goedgekeurde rapportages]. Ook een aardkundige met aantoonbare ervaring met archeobodemkundig onderzoek op zandgrond [min. 3 door OE goedgekeurde rapportages] dient tijdens het onderzoek ingezet te worden voor de registratie en beschrijving van de bodemprofielen.

De eerste geplande proefput overlapt deels met de oppervlakte van het toekomstige zwembad (11 m bij 3,4 m = 36,7 m²) op basis van het gegeoreferend, aangeleverde ontwerpplan. Hierbinnen zal de bodem tot op minimaal **2 m** verstoord worden. We stellen voor de eerste proefput van ca. 16m² [4 m bij 4m] machinaal aan te leggen, met behulp van een graafmachine. De eerste werkput komt min of meer centraal in het bassin van het zwembad te liggen. Deze werkput laat toe om indien noodzakelijk getrapt te verdiepen tot ca. 2m en zo eventuele complexe verticale stratigrafie eigen aan archeologische stadscontexten voldoende te bestuderen en registreren op een veilige manier. Verder stellen we voor om een tweede proefput van 2 bij 2m groot aan te leggen in de tweede patiozone, dichtst tegen de Zuidstraat aan. Deze proefput dient om na te gaan welke impact de constructie (en de afbraak) van het huidige gebouw heeft gehad op de ondergrond en om te verifiëren of de stroken onder de huidige betonplaat nog archeologisch potentieel hebben en of dit potentieel in gevaar komt ten gevolge van de geplande werken. Laterale uitbreiding van de putten is mogelijk (binnen het projectgebied) indien dit de veiligheid [putwandstabiliteit] en het begrip van eventueel aangetroffen vindplaatsen ten goede komt.

Figuur 2 : Richtinggevend proefputtenplan t.o.v. de geplande ingrepen.

Het veldwerk kan pas van start gaan na aanvang van de noodzakelijke afbraakwerken, i.e. afbraak en afvoer van de af te breken bovenbouwconstructie en het losschieten van de betonplaatfundering t.h.v. de aan te leggen patio's. Het onderzoek vindt plaats voorafgaand aan de daaropvolgende renovatie, ze volgt m.a.w. de afbraakwerken meteen op. Hierom is het aangewezen in overleg met de aangestelde aannemer de aanleg van de proefputten te laten gebeuren met een geschikte, door hem aangeleverde graafmachine. Aannemer en uitvoerder archeologie graven dan t.h.v. de proefputten samen de losgeschoten betonplaat weg

onder archeologische begeleiding. Daarenboven streven de eerste sloopwerken naar een minimale impact op de ondergrond.

We nemen steeds de technische bepaling in acht uitgezet in de Code van Goede Praktijk [CGP 4.0] m.b.t. sites met complexe verticale stratigrafie [§ 8.6.3]. Met name stellen we dat:

Proefputten aangelegd worden met een opgravingsvlak per archeologisch relevant niveau om een zicht te krijgen op de verticale stratigrafische opbouw van de te onderzoeken zones. Elke proefput wordt gezien als een beperkte opgraving en wordt zodanig geregistreerd [Hfst. 8].

De diepte van de proefput omvat alle aanwezige sporen, voor zover dit relevant is voor de vraagstellingen van het onderzoek [Hfst. 8].

Indien de diepte van de proefput de natuurlijke ondergrond in stratigrafisch primaire positie niet bereikt, worden per proefput enkele boringen of sonderingen tot in de natuurlijke ondergrond in stratigrafisch primaire positie geplaatst om de stratigrafie in kaart te brengen, indien dit relevant is voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen [Hfst. 8].

De putwanden van proefputten worden grondig bekeken om aan te geven op welke niveaus er tijdens een eventuele opgraving opgravingsvlakken moeten worden aangelegd. Essentieel is dat er een gedegen inzicht ontstaat in de stratigrafische opbouw van het terrein [Hfst. 8].

De afgraving tot het eerste opgravingsvlak gebeurt machinaal. Indien meerdere opgravingsvlakken worden aangelegd, wordt het bovenliggende vlak steeds volledig afgewerkt vooraleer er verdiept wordt. De vlakken worden steeds gelinkt aan de putwandprofielen. De overige verdiepingen gebeuren handmatig met uitzondering van het verwijderen van puinpakketten en uniforme ophogingslagen. Omvangrijke sporen worden slechts gecoupeerd tot op het volgende vlakniveau, en pas verder gecoupeerd na het aanleggen en registreren van dat volgende vlak [Hfst. 8].

De graafmachine die gebruikt wordt voor het aanleggen van de werkputten en opgravingsvlakken is van een type dat toelaat zowel horizontale vlakken aan te leggen als de stratigrafie te volgen en dat geen schade toebrengt aan de aangetroffen sporen. De graafbak heeft geen tanden [Hfst. 17].

Bij het aanleggen van diepere opgravingsvlakken worden geen sporen uit het hoger liggende vlak ongedocumenteerd weggegraven. Gebouwde archeologische structuren worden niet uitgebroken tenzij dit noodzakelijk is voor het verder onderzoek. [Hfst. 17].

C.G.P. 4.0 p.77-78; 161

2.3 Deponering

Data en vondsten, m.a.w. het archeologisch ensemble, zijn eigendom van de opdrachtgever. Na de verwerkingsfase van het vooronderzoek wordt dit ensemble in overleg met de opdrachtgever opgenomen door een erkend erfgoeddepot, tenzij de wens wordt uitgesproken het geheel, of deel van ensemble op te nemen met het oog op tentoonstelling op een daartoe geschikte locatie. In de regio kan beroep gedaan worden op het erkend Onroerend Erfgoed Depot De Pakhuizen van Raakvlak.

2.4 Afwijkingen ten aanzien van de CGP 4.0

Minimale afwijking van het inplantingsplan is mogelijk afhankelijk van werfomstandigheden. De motivatie voor dergelijke afwijkingen worden ter dege

onderbouwd in de schriftelijke neerslag van het uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem, i.e. de nota.

2.5 Synthese

We bevinden ons aan de noordkant van de Zuidstraat aan de rand van de historische stadskern van Torhout, West-Vlaanderen [kadaster: Torhout Afd. 1; Sectie K; 327A_[2-X]]. Het stadscentrum situeert zich op een zuidelijke, landschappelijke uitloper van het plateau van Wijnendale een landschappelijke hoogte in het westen van Zandig Vlaanderen [litho-pedologisch]. Het plateau, vormgegeven als Tertiaire cuesta, is op zijn beurt in het noorden en westen afgeboord door kustpoldergebied. Tal van lokale beekvalleien zijn uitgeschuurd in de cuestarug. Zij wateren ofwel af, via de Handzamevaart, naar de IJzer [O], of naar het kanaal Gent-Oostende [N].

Het projectgebied is kadastraal 689.30 m² groot en beslaat daarmee één tweeledig perceel tot op heden bebouwd met appartementsgebouw en winkelmagazijn. De geplande ingrepen concentreren zich volledig op de magazijnachterbouw. Deze wordt ten dele opengebroken [patio's met zwembad 164 m²] en ten dele heringericht als orthodontiepraktijk [ca. 212 m²]. Hiertoe zijn aanpassingen noodzakelijk aan de funderingssokkel en riolering.

Nieuwe bodemingrepen zijn gegeven de aard van de werken beperkt tot een ondiepe funderingssokkel waarin en waaronder ruimte is voorzien voor de aansluiting van vernieuwde nutsleidingen [§1.1.3.3]. De nieuw toe te voegen funderingsdelen grijpen vermoedelijk in, in reeds (deels) geroerde aarde. Uitzondering hierop zijn de twee patio's, waar de fundering doelbewust wordt weggehaald met het oog op regenwaterpercolatie. Verder wordt in de noordelijke van de twee open te breken ruimten een zwembad voorzien. Het uit te graven zwembadbassin meet [op basis aangeleverd ontwerpplan] **36,7 m²** [11 m x 3,4 m]. Het zwembad wordt overal minimaal 2 m ingegraven vanaf het straatniveau. Hierbij wordt een vooralsnog ongeroerd deel van het bodemarchief aangesneden.

Een historisch-archeologische schets van de omgeving informeert ons over een stadscentrum dat sinds de volle middeleeuwen [m.b.t. het stratenplan] weinig verandering heeft gekend. Niettegenstaande dat de plaats meermaals aan vernieuwing onderhevig is geweest, al dan niet in de nasleep van ravage aangericht door militaire gewelddaden zoals de twee Wereldoorlogen.

We zijn verder een weinig geïnformeerd over zowel de [middeleeuwse] voorgeschiedenis van Torhout, als haar effectieve stedelijke ontwikkeling. Dit is niet in minst gelegen aan de afwezigheid van veel [archeologisch] onderzoek. We stellen met een grote waarschijnlijkheid dat het huidige plangebied zich binnen de voormalige begrenzing van de middeleeuwse Grote Markt bevindt. Voorts overlapt het plangebied verder op historisch kaartmateriaal met stedelijke woonerven ten minste vanaf de 18de eeuw.

We stellen met zekerheid dat het plangebied archeologisch potentieel in zich draagt. Of dat potentieel zich uitstrekt tot het treffen van sporenvindplaatsen van menselijk ageren ouder dan de middeleeuwen, is pas met zekerheid te stellen na het verwijderen van de huidige infrastructuur en een daaropvolgende evaluatie door middel van proefputten.

Bibliografie

Literatuur:

-

Bijlage

Figurenlijst:

Figuur 1: Vereenvoudigde weergave relevante, geplande ingrepen op basis van het gegeorefereerd, aangeleverd ontwerpplan, geporjecteerd op orhtofotweergave van het plangebied anno 2019 [© geopunt]	2
Figuur 2 : Richtinggevend proefputtenplan t.o.v. de geplande ingrepen.....	6